॥ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗದ್ಗೀತಾ ಶುದ್ಧ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಕೆ - ಸ್ತರ ೪ ॥

ಮಾಹೇಶ್ವರ ಸೂತ್ರ

1. ಅಇಉಣ್।
2. ಋಌಕ್।
3. ಏಓಙ್।
4. ಐಔಚ್।
5. ಹಯವರಟ್।
6. ಲಣ್।
7. ಞಮಙಣನಮ್।
8. ಝಭಞ್।
9. ಘಢಧಷ್।
10. ಜಬಗಡದಶ್।
11. ಖಫಛಠಥಚಟತವ್।
12. ಕಪಯ್।
13. ಶಷಸರ್।
14. ಹಲ್।

'ಪ್ರತ್ಯಹಾರ' - ಪದಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಅಥವಾ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಪದಗಳ ಗುಂಪಿನ ಬಳಕೆಯ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ, ಆ ಪದಗಳನ್ನು ಮಾಹೇಶ್ವರ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿಕೋಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಹಾರ ಎಂದರೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಹೇಳಿಕೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ವರ್ಣಗಳು ಸೇರಿ ಪ್ರತ್ಯಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉದಾ. = 'ಅಚ್' 'ಅಚ್' ಪ್ರತ್ಯಹಾರ - ಇಲ್ಲಿ ಮಾಹೇಶ್ವರ ಸೂತ್ರ 'ಅಐಉಣ್'ದ ಪ್ರಥಮ ವರ್ಣ 'ಅ' ಚತುರ್ಥ ಸೂತ್ರ 'ಐಔಚ್'ದ ಕೊನೆಯ ವರ್ಣ 'ಚ್' ಜೊತೆಗೆ ಸಂಯೋಗವಾದಾಗ 'ಅಚ್' ಪ್ರತ್ಯಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತರಹ 'ಅಚ್' ಪ್ರತ್ಯಹಾರದಿಂದ 'ಅ, ಇ, ಉ, ಋ, ಌ, ಎ, ಏ, ಔ' ವರ್ಣಗಳ ಗ್ರಹಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಂಧಿ ನಿಯಮ

ಎರಡು ವರ್ಣಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದಾಗ ಸಂಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬರುವ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸ್ವರಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಸ್ವರಸಂಧಿ, ವ್ಯಂಜನಗಳು ಇದ್ದರೆ ವ್ಯಂಜನ ಸಂಧಿ, ಅನುಸ್ವರ ಇದ್ದರೆ ಅನುಸ್ವರ ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ವಿಸರ್ಗ ಇದ್ದರೆ ವಿಸರ್ಗ ಸಂಧಿ. ಸಂಧಿಯಾದಾಗ, ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡೂ ವರ್ಣಗಳುಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಂಜನ ಅಥವಾ ಹಲ್ ಸಂಧಿ–

ವ್ಯಂಜನವನ್ನು ವ್ಯಂಜನದೊಂದಿಗೆ ಒಕ್ಕೂಟ ಹೊಂದಿದಾಗ ಆಗುವ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ವ್ಯಂಜನ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಂಜನ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹಲ್ ಸಂಧಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಹಲವು ವಿಧಗಳಿವೆ–

1. ಶ್ಚುತ್ವ ಸಂಧಿ –

- **ಸ್ತೋಃ ಶ್ಚುನಾ ಶ್ಚುಃ** - ಸಕಾರ, ತವರ್ಗದ ಶಕಾರ, ಚವರ್ಗದೊಂದಿಗೆ ಸಂಯೋಗವಾದಾಗ ಸಕಾರ, ತವರ್ಗಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶಕಾರ, ಚವರ್ಗ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಂಯೋಜಿತವಾಗಿ ಸಕಾರ, ತವರ್ಗ ಮತ್ತು ಶಕರ, ಚವರ್ಗ ಅಕ್ಷರಗಳ ಕ್ರಮವು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಇರಬಹುದು, ಆದರೆ ಬದಲಾವಣೆಯು ಸಕಾರ ಮತ್ತು ತವರ್ಗದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ.

  ಉದಾ – ಮನಸ್+ಚಂಚಲಮ್ = ಮನಶ್ಚಞ್ಚಲಮ್ (೬/೨೬), ಯುನ್+ಜೀತ = ಯುಞ್ಜಿತ (೬/೧೦), ಯದ್+ಜ್ಞಾತ್ವಾ = ಯಜ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ (೪/೧೬).

ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬರುವಂತಹ ಎರಡು ವ್ಯಂಜನಗಳು		ಸ್ ಹಾಗೂ ತವರ್ಗದ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ ರೂಪ
ಸ್	ಶ್, ಚ್, ಛ್, ಜ್, ಝ್, ಞ್	ಶ್
ಸ್		ಛ್
ಥ್		ಜ್
ದ್		ಛ್
ಧ್		ಝ್
ನ್		ಞ್

(ಸೂಚನೆ - ಕ್ಷ = ಕ್+ಷ, ತ್ರ = ತ್+ರ ಮತ್ತು ಜ್ಞ = ಜ್+ಞ ಇರುತ್ತವೆ, ಹಾಗೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕ್, ತ್ ಮತ್ತು ಜ್ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿತ ನಿಯಮಗಳು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ.)

2. ಷ್ಟುತ್ವ ಸಂಧಿ–

ಷ್ಟುನಾ ಷ್ಟುಃ - ಸಕಾರ ಅಥವಾ ತವರ್ಗದ ಷಕಾರ ಅಥವಾ ತವರ್ಗದೊಂದಿಗೆ ಸಂಯೋಜಿಸಿದಾಗ, ಸಕಾರ ಮತ್ತು ತವರ್ಗದ ಸ್ಥಾನವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಷಕಾರ ಮತ್ತು ತವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿ, ಸಕಾರ, ತವರ್ಗ ಮತ್ತು ಷಕಾರ, ಟವರ್ಗದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಕ್ರಮವು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಇರಬಹುದು, ಆದರೆ ಬದಲಾವಣೆಯು ಸಕಾರ ಮತ್ತು ತವರ್ಗದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಉದಾ. - ಹೃಷ್+ತಃ - ಹೃಷ್ಟಃ (೨/೧೬), ಸೃಷ್+ತ್ವಾ - ಸೃಷ್ಟ್ವಾ (೩/೧೦), ಪುನಷ್+ತಃ - ಪುನಷ್ಟಃ (೧೮/೭೨)

ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬರುವಂತಹ ಎರಡು ವ್ಯಂಜನಗಳು		ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ ರೂಪ
ಸ್	ಷ್, ಟ್, ಠ್, ಡ್, ಢ್, ಣ್	ಷ್
ತ್		ಟ್
ಥ್		ಠ್
ದ್		ಡ್
ಧ್		ಢ್
ನ್		ಣ್

3. ಚತರ್ವ ಸಂಧಿ–

ಖರಿ ಚ – ವರ್ಗಗಳ ಮೊದಲನೆಯ, ಎರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಶ, ಷ, ಸ (ಖರ್/ಕಠಿಣ ವ್ಯಂಜನ) ಮೀರಿದ್ದರೆ, ವರ್ಗಗಳ ಮೊದಲ, ಎರಡನೇ, ಮೂರನೇ, ನಾಲ್ಕನೇ ಅಕ್ಷರಗಳು ಮತ್ತು ಶ, ಷ, ಸ, ಹ (ಝುಲ್) ಇದು ಕ, ಚ, ಟ, ತ, ಪ, ಶ, ಷ, ಸ ('ಚರ್') ಗಳಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ ।

ಉದಾ. - ಹೃದ್+ಸ್ವಮ್=ಹೃತ್ಸ್ವಮ್ (೪/೪೨), ತದ್+ಕುರುಷ್ವ=ತತ್ಕುರುಷ್ವ (೯/೨೭), ಛಿದ್+ತ್ವಾ = ಛಿತ್ವಾ(೪/೪೨)

- **ವಾऽವಸಾನೇ** – ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ಪದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ), ವರ್ಗಗಳ ಮೊದಲ, ಎರಡನೇ, ಮೂರನೇ, ನಾಲ್ಕನೇ ಅಕ್ಷರಗಳು ಮತ್ತು ಶ, ಷ, ಸ ಹ (ಝುಲ್) ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕ, ಚ , ಟ, ತ, ಪ, ಶ, ಷ, ಸ ('ಚರ್') ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಬದಲಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ।
  ಉದಾ. - ಸುಹೃದ್ = ಸುಹೃತ್ (೯/೧೮), ವಾಗ್ = ವಾಕ್, ಉಪನಿಷದ್ = ಉಪನಿಷತ್, ಭಗವದ್ = ಭಗವತ್

4. ಜಸ್ತ್ವ ಸಂಧಿ –

- **ಝುಲಾಂ ಜಶ್ ಝುಶಿ** - ಐದು ವರ್ಗಗಳ ಮೊದಲ, ಎರಡನೇ, ಮೂರನೇ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೇ ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವುದೇ ಮೃದುವಾದ ವ್ಯಂಜನ ಅಥವಾ ಸ್ವರದ ಮೊದಲು ಬಂದರೆ, ಅದು ಆ ವರ್ಗದ ಮೂರನೇ ಅಕ್ಷರ(ಗ್, ಜ್, ಡ್, ದ್, ಬ್)ಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ.
  ಉದಾ.- ಲಭ್+ಧ್ವಾ=ಲಬ್+ಧ್ವಾ (೪/೩೯), ಬೋಧ್+ಧವ್ಯಮ್-ಬೋದ್+ಧವ್ಯಮ್ (೪/೧೭), ಯುಧ್+ಧ-ಯುದ್ಧ (೨/೩೭)

5. ಧತ್ವ ಸಂಧಿ –

- **ಝುಷಸ್ತಯೋಃರ್ಧೋಽಧಃ** - ತ್ ಅಥವಾ ಥ್ ವರ್ಗಗಳು ನಾಲ್ಕನೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಮೀರಿ ಬಂದರೆ, ಅವು ಧಕಾರಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ. (ಈ ಸಂಧಿಯಾದ ನಂತರ, ಹಿಂದಿನ ವರ್ಣವು ಜಶ್ತ್ವ ಸಂಧಿಯಿಂದಾಗಿ ಅದರ ಮೂರನೇ ವರ್ಣವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ.)

ಹಿಂದಿನ ವರ್ಣ	ನಂತರದ ವರ್ಣ	ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ ರೂಪ
ಘ	ತ್, ಥ್	ಗ್ಧ
ಝ		ಜ್ಧ
ಢ		ಡ್ಢ
ಧ		ದ್ಧ
ಭ		ಬ್ಧ

ಉದಾ.- ಬೋಧ್+ತವ್ಯಮ್-ಬೋದ್+ಧವ್ಯಮ್=ಬೋದ್ಧವ್ಯಮ್ (೪/೧೭), ರುಧ್+ತ್ವಾ=ರುದ್+ಧ್ವಾ= ರುದ್ಧ್ವಾ (೪/೨೯)

6. ಷತ್ವ ಸಂಧಿ–

- **ವೃಶ್ಚಭೃಸ್ಜಸೃಜಮೃಜಯರಾಜಭ್ರಾಜಚ್ಛಶಾಂ ಷಃ** - ವೃಶ್ಚ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಪ್ತಧಾತು ಮತ್ತು ಚಕಾರಂತ ಮತ್ತು ಶಕಾರಂತ ಧಾತುಗಳ ಕೊನೆಯ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ 'ಷಕಾರ'ವು ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಅಥವಾ 'ಝುಲ್' ಅದನ್ನು ಮೀರಿದ್ದಾಗ ಆದೇಶವಾಗುತ್ತದೆ.

  ಉದಾ.- ದೃಶ್ ಧಾತುವಿನಿಂದ ದೃಷ್ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿ, ಇವು ಅದೇ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ತಯಾರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

- **ಆದೇಶಪ್ರತ್ಯಯಯೋಃ** - ಯಾವುದೇ ಪೂರ್ವ ಆದೇಶದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ 'ಸ್' ಆಗಿದೆ ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯಯವು 'ಸ್' ಅನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಅದರ ಮೊದಲು 'ಇಣ್' (ಇ, ಉ) 'ಕವರ್ಗ' ಇದ್ದರೆ 'ಸಕಾರ'ವು 'ಶಕಾರ'ವಾಗುತ್ತದೆ.
  ಉದಾ.- ಭೋಕ್+ಸ್ಯಸೇ=ಭೋಕ್+ಷ್ಯಸೇ=ಭೋಕ್ಷ್ಯಸೇ (೨/೩೭), ಹನಿ+ಸ್ಯೇ=ಹನಿ+ಷ್ಯೇ=ಹನಿಷ್ಯೇ (೧೬/೧೪)

7. ಕತ್ವ ಸಂಧಿ –

- **ಷಢೋಃ ಕಃ ಸಿ** – 'ಷ' ಮತ್ತು 'ಢ' ಇವು 'ಸ' ಅನ್ನು ಮೀರಿದಾಗ 'ಕ' ಆಗುತ್ತದೆ.।

  ಉದಾ.- ವಿನಂಷ್+ಷ್ಯಸಿ=ವಿನಂಕ್+ಷ್ಯಸಿ=ವಿನಙ್ ಕ್+ಷ್ಯಸಿ=ವಿನಙ್ ಕ್ಷ್ಯಸಿ (೧೮/೫೮)

8. ಕುತ್ವ ಸಂಧಿ –

- **ಚೋಃ ಕುಃ** - ಪದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಚವರ್ಗದ ಯಾವುದೇ ಅಕ್ಷರದ ಮುಂದೆ ಆಂತರಿಕ ಮತ್ತು ಅನುನಾಸಿಕ ಹೊರತಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಅಕ್ಷರವಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಏನೂ ಇರದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕವರ್ಗವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಿಂದಿನ ವರ್ಣ	ನಂತರದ ವರ್ಣ	ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ ರೂಪ
ಚ್	ಮೊದಲ, ಎರಡನೇ, ಮೂರನೇ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೇ ಅಕ್ಷರಗಳು, ಶ, ಷ, ಸ, ಹ, ಅವಸಾನ	ಕ್
ಛ್		ಖ್
ಜ್		ಗ್
ಝ್		ಘ್

ಉದಾ.- ಮುಚ್+ತಃ=ಮುಕ್ತಃ (೫/೨೮)

9. ತುಗಾಗಮ ಸಂಧಿ –

- **ಛೇ ಚ** – ಹ್ರಸ್ವ ಸ್ವರದ ನಂತರ 'ಛ' ಇದ್ದಾಗ, 'ಛ'ಕಾರದ ಮೊದಲು 'ತ್' ಬರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ತದನಂತರ ಶ್ಚುತ್ವ ಸಂಧಿಯ ಚಕಾರದಲ್ಲಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ.
  ಉದಾ.- ಕೃಷ್ಣ+ಛೇತ್ತುಮ್=ಕೃಷ್ಣ+ತ್+ಛೇತ್ತುಮ್=ಕೃಷ್ಣ+ಚ್+ಛೇತ್ತುಮ್ (೬/೩೯)
- **ಪದಾಂತಾದ್ವಾ** – ಪದಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಸ್ವರದ ನಂತರ 'ಛ' ಇದ್ದರೂ ಸಹ 'ತ' ಬರುವುದು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿರುತ್ತದ.
  ಉದಾ. - ಗಾಯತ್ರೀ+ಛಂದಸಾಮ್=ಗಾಯತ್ರೀಚ್ಛಂದಸಾಮ್ ಅಥವಾ ಗಾಯತ್ರೀ ಛಂದಸಾಮ್ (೧೦/೩೫)

10. ಙಮುಡಾಗಮ ಸಂಧಿ –

- **ಙಮೋಽಹ್ರಸ್ವಾದಚಿ ಙಮುಣ್ನಿತ್ಯಮ್** – ಯಾವುದೆ ಹ್ರಸ್ವದ ನಂತರ ಒಂದು ವೇಳೆ ಙ್, ಣ್, ಅಥವಾ ನ್ ಇದ್ದರೆ ಮತ್ತು ನಂತರ ಯಾವುದೆ ಸ್ವರವಿದ್ದರೆ ಙ್, ಣ್ ಮತ್ತು ನ್ ಇವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವವಾಗುತ್ತವೆ.

  ಉದಾ.- ಕುರ್ವನ್+ಅಪಿ=ಕುರ್ವನ್ನಪಿ (೫/೭), ಸನ್+ಅವ್ಯಯಾತ್ಮಾ=ಸನ್ನವ್ಯಯಾತ್ಮಾ(೪/೬), ಪ್ರಹಸನ್+ಇವ=ಪ್ರಹಸನ್ನಿವ (೨/೧೦)

11. ರುತ್ವ ಸಂಧಿ –

- **ನಶ್ಛವ್ಯಪ್ರಶಾನ್** – ಪದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ನಕಾರ'ದ ನಂತರ ಚ್, ಛ್, ಟ್, ಠ್, ತ್ ಅಥವಾ ಥ್ ಈ ಅಕ್ಷರಗಳು ಬಂದರೆ ಮತ್ತು ಅದರ ನಂತರ ಯಾವುದೇ ಸ್ವರ ಹ್, ಯ್, ವ್, ರ್, ಲ್,

ಙ್, ಞ್, ಣ್ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದರೆ ನಕಾರವು ಸ್, ಶ್, ಷ್ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಮೊದಲಿನ ವರ್ಣದ ಮೇಲೆ ಅನುಸ್ವಾರ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ.
(ನಕಾರ+ ತ್, ಥ್ = ಸಕಾರ, ನಕಾರ+ ಚ್, ಛ್ = ಶಕಾರ, ನಕಾರ+ ಟ್, ಠ್ = ಷಕಾರ)
ಉದಾ. - ವಿದ್ವಾನ್+ ತಥಾ=ವಿದ್ವಾಂಸ್+ತಥಾ=ವಿದ್ವಾಂಸ್ತಥಾ (೩/೨೫), ಗತಾಸೂನ್+ಚ =ಗತಾಸೂಂಶ್ಚ (೨/೧೧), ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾನ್+ಚ =ಪ್ರಜ್ಞಾವಾದಾಂಶ್ಚ (೨/೧೧)

12. ಅನುಸ್ವಾರ ಸಂಧಿ –

- **ಮೋಽನುಸ್ವಾರ** - ಪದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಸ್ವಾರವಿದ್ದಾಗ ಮತ್ತು ಅದರ ನಂತರ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಂಜನ ಬಂದರೆ 'ಮಕಾರ' ವಾಗುತ್ತದೆ.

  ಉದಾ- ಹರ್ಷಮ್+ಕುರುವೃದ್ಧಃ=ಹರ್ಷಂ ಕುರುವೃದ್ಧಃ (೧/೧೨), ಶಂಖಮ್+ದಧ್ಮೌ=ಶಂಖಂ ದಧ್ಮೌ(೧/೧೨)

- **ನಶ್ಚಾಪದಾಂತಸ್ಯ ಝಲಿ** – ಪದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ನಕಾರ' ಮತ್ತು 'ಮಕಾರ'ವಿದ್ದಾಗ ವರ್ಗಗಳ ಮೊದಲ, ದ್ವಿತೀಯ, ಮೂರನೇ, ನಾಲ್ಕನೇ ಅಕ್ಷರಗಳು ಮತ್ತು ಶ, ಷ, ಷ, ಹ ('ಝಲ್')ಗಳಿದ್ದಾಗ ಅನುಸ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ.
  ಉದಾ: ವಾಸಾನ್+ಸಿ = ವಾಸಾಂಸಿ (೨/೨೨)

13. ಅನುನಾಸಿಕ ಸಂಧಿ –

- **ಯರೋಽನುನಾಸಿಕೇಽನುನಾಸಿಕೋ ವಾ** – ಐದು ವರ್ಗಗಳ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಮೂಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಅದರ ನಂತರ ಯಾವುದೇ ಅನುನಾಸಿಕ ವ್ಯಂಜನ ಬಂದರೆ, ಆ ವ್ಯಂಜನವು ಆ ವರ್ಗದ ಅನುನಾಸಿಕವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.
  ಉದಾ: ವಾಕ್+ಮನೋಭಿರ್ಯತ್ + ವಾಙ್ಮನೋಭಿರ್ಯತ್ (೧೮/೧೫), ಷಟ್+ಮಾಸಾಃ + ಷಣ್ಮಾಸಾಃ (೮/೨೪), ಜಗತ್+ ನಿವಾಸ + ಜಗನ್ನಿವಾಸ (೧೧/೩೭)

ಹಿಂದಿನ ವರ್ಣ	ನಂತರದ ವರ್ಣ	ಪ್ರಥಮ ವರ್ಣದಲ್ಲಿನ ಬದಲಾವಣೆ
ಕ ವರ್ಗ	ಙ್, ಞ್, ಣ್, ನ್, ಮ್	ಙ್
ಚ ವರ್ಗ		ಞ್
ಟ ವರ್ಗ		ಣ್
ತ ವರ್ಗ		ನ್
ಪ ವರ್ಗ		ಮ್

14. ಪರಸವರ್ಣ ಸಂಧಿ –

- **ಅನುಸ್ವಾರಸ್ಯ ಯಯಿ ಪರಸವರ್ಣ** - ಯಾವುದೇ ವರ್ಗದ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಂಜನವು ಅನುಸ್ವರವನ್ನು ಮೀರಿ ಬಂದರೆ, ಆ ಅನುಸ್ವರವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ವ್ಯಂಜನದ ವರ್ಗದ ಅನುನಾಸಿಕವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.
  ಉದಾ : ಸಂ+ಮೂಢಃ + ಸಮ್ಮೂಢಃ (೫/೨೦), ಯುಂ+ಜನ್ + ಯುಞ್ಜನ್ (೬/೨೮)
- **ವಾ ಪದಾಂತಸ್ಯ** – ಮೇಲೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ನಿಯಮವು ಅನುಸ್ವರದ ನಂತರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಐಚ್ಛಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಅಂದರೆ ಅನುಸ್ವರದ ನಂತರದ ಅನುಸ್ವರವನ್ನು ಅನುನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ಬದಲಾಯಿಸುವುದು ಆಯ್ಕೆಯ ಮೂಲಕ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.
  ಉದಾ: ಮಾಂ+ಪಶ್ಯತಿ = ಮಾಂ ಪಶ್ಯತಿ / ಮಾಮ್ಪಶ್ಯತಿ (೩/೩೦)

- **ತೋರ್ಲಿ** – 'ತವರ್ಗ'ವು' 'ಲಕಾರ'ವನ್ನು ಮೀರಿ ಹೋದಾಗ ಅದು ಪರಸವರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.

  ಉದಾ: ಶ್ರುತಿಮತ್+ಲೋಕೇ=ಶ್ರುತಿಮಲ್ಲೋಕೇ (೧೩/೧೩), ಶ್ರದ್ಧಾವಾನ್+ಲಭತೇ=ಶ್ರದ್ಧಾವಾಲ್ಲಭತೇ (೪/೩೯)

15. ಪೂರ್ವಸವರ್ಣ ಸಂಧಿ –

- **ಝಯೋ ಹೋಽಯತರಸ್ಯಾಮ್** – ಹಕಾರವು ಐದು ವರ್ಗಗಳ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಂಜನಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಬಂದರೆ, ಆ ಹಕಾರವು ಪೂರ್ವ ವ್ಯಂಜನಗಳ ವರ್ಗದ ನಾಲ್ಕನೇ ವ್ಯಂಜನವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಯಮವು ಐಚ್ಛಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಥಮ ವರ್ಣ	ಎರಡನೇ ವರ್ಣ	ಎರಡನೇ ಅಕ್ಷರದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿನಬದಲಾವಣೆ
ಕ ವರ್ಗ		ಘ್
ಚ ವರ್ಗ		ಝ್
ಟ ವರ್ಗ	ಹ್	ಢ್
ತ ವರ್ಗ		ಧ್
ಪ ವರ್ಗ		ಭ್

ಉದಾ: ಏತದ್+ಹಿ=ಏತದ್ಧಿ (೬/೪೨)

- **ಶಶ್ಛೋಽಟಿ** – ಐದು ವರ್ಗಗಳ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ವ್ಯಂಜನದ ನಂತರ ಯಾವುದೇ ಶಕಾರವು ಬಂದರೆ ಮತ್ತು ಅದರ ನಂತರ ಯಾವುದೇ ಸ್ವರ ಅಥವಾ ಹ, ಯ್, ವ್, ರ್ ಬಂದರೆ, 'ಶಕಾರ'ವು 'ಛಕಾರ'ವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಯಮವು ಐಚ್ಛಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
  ಉದಾ: ಏತಚ್+ಶ್ರುತ್ವಾ=ಏತಚ್ಛ್ರುತ್ವಾ (೧೧/೩೫), ತಸ್ಮಾತ್+ಶಾಸ್ತ್ರಮ್=ತಸ್ಮಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಮ್ (೧೬/೨೪)

॥ ದ್ವಿತ್ವದ (ಆಘಾತ) ನಿಯಮ ॥

ದ್ವಿತ್ವದ (ಆಘಾತ) ನಿಯಮಗಳ ಉಪಯೋಗ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಎಷ್ಟು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಸರಳವಾಗಿಸಲು ಈ ಕೆಳಗಿನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ-

ಮೂಲ ದ್ವಿತ್ವ ನಿಯಮ - ಅನಚಿ ಚ, ಸ್ವರಾತ್ ಸಂಯೋಗಾದಿರ್ದ್ವಿರುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವತ್ರ।

ಸಂಯುಕ್ತ ಅಕ್ಷರವು ಸ್ವರದ ನಂತರ ಬಂದಾಗ, ಸಂಯುಕ್ತ ಅಕ್ಷರದ ಮೊದಲ ಅಕ್ಷರದ ದ್ವಿತ್ವವು ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣದ 'ಅನಚಿ ಚ' ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಪಾಣಿನಿಯ ಶಿಕ್ಷಣದ 'ಸ್ವರಾತ್ ಸಂಯೋಗಾದಿರ್ದ್ವಿರುಚ್ಯತೇ ಸರ್ವತ್ರ' ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಬಳಸಲಾಗುವ ನಿಯಮವಾಗಿದೆ.

ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ವಿನಾಯಿತಿಗಳಿವೆ, ಅವುಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

1. ಪರಂ ತು ರೇಫಹಕಾರಾಭ್ಯಾಮ್

ಸಂಯುಕ್ತ ಅಕ್ಷರದ ಮೊದಲ ಅಕ್ಷರವು ರೇಫ ಅಥವಾ ಹಕಾರ ಆಗಿದ್ದರೆ, ನಂತರ ಅಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದ್ವಿತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಉದಾ - ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ, ಗುಹ್ಯತಮಮ್ ಪಾಣಿನಿಯ ಶಿಕ್ಷಣ

2. (ನ) ಸವರ್ಣೇ

ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರದಲ್ಲಿನ ಎರಡೂ ಅಕ್ಷರಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವತೆ ಇರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆದ್ದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ದ್ವಿತ್ವದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಉದಾ - ಉತ್ಸನ್ನ, ಮಯ್ಯಾವೇಶ್ಯ ಪಾಣಿನಿಯ ಶಿಕ್ಷಣ

3. ಸಂಯುಕ್ತ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ವ್ಯಂಜನಗಳ ಸಂಯೋಜನೆ ಇದ್ದಾಗ।

ಉದಾ - ಕೃತ್ಸ್ನಮ್, ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪಾಣಿನಿಯ ಶಿಕ್ಷಣ

4. ಪ್ರಥಮೈರ್ದ್ವಿತೀಯಾಸ್ತೃತೀಯೈಶ್ಚತುರ್ಥಾಃ

ಸಂಯುಕ್ತ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ, ಐದು ವರ್ಗಗಳ ಎಲ್ಲಾ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು (ಸ್ಪರ್ಶ ಅಕ್ಷರಗಳು) ದ್ವಿತ್ವಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಎರಡನೇ ಅಕ್ಷರದ ಮೊದಲು ಮೊದಲ ಅಕ್ಷರ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೇ ಅಕ್ಷರದ ಮೊದಲು ಮೂರನೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಉದಾ - ಜಿಘ್ರನ್ ಜಿ(ಗ್)ಘ್ರನ. ಪಾಣಿನಿಯ ಶಿಕ್ಷಣ

ಶಬ್ದಕೋಶ

- **ಆದೇಶ –** ಒಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರವು ಶತ್ರುವಿನಂತೆ ಬಂದು ಅದರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರೆ ಅದನ್ನು ಆದೇಶ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ - 'ಯದಿ+ಅಪಿ=ಯದ್ಯಪಿ' ಇಲ್ಲಿ 'ಇ' ಬದಲಿಗೆ 'ಯ್'ದ ಆದೇಶವಾಗಿದೆ. (ಶತ್ರುವದಾದೇಶಃ)
- **ಆಗಮ –** ಒಂದು ವರ್ಣವು ಮಿತ್ರನಂತೆ ಕೂಡಿ ಬಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವರ್ಣದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಸಂಯುಕ್ತವಾದರೆ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಆಗಮ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ. – 'ಕೃಷ್ಣ+ಛೇತ್ತುಮ್=ಕೃಷ್ಣಚ್ಛೇತ್ತುಮ್' ಇಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣದಲ್ಲಿರುವ ಣ ಮತ್ತು ಛೇತ್ತುಮ್ ದಲ್ಲಿರುವ ಛ ನಡುವೆ ಚ್ ದ ಆಗಮವಆಗಿದೆ. (ಮಿತ್ರವದಾಗಮಃ)
- **ಲೋಪ –** ಎರಡು ವರ್ಣಮಾಲೆಗಳ ಸಂಧಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಲೋಪ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.
- **ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ –** ಎರಡು ವರ್ಣಗಳ ಸಂಧಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಆದೇಶ, ಆಗಮ ಅಥವಾ ಲೋಪ ಸಂಭವಿಸದಿದ್ದರೆ, ಎರಡೂ ವರ್ಣ ಸ್ಥಾನಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.
- **ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು –** ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರದ ವರ್ಣಮಾಲೆಗಳು ಅಥವಾ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಗುಂಪುಗಳು ಪದದ ನಂತರ ಬೇರೆ ಶಬ್ದದ ಜೋತೆಗೆ ಸೇರುವ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಐದು ವಿಧದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿವೆ - ಸುಪ್, ತಿಙ್, ಕೃತ್, ತದ್ಧಿತ, ಸ್ತ್ರೀ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು.
- **ಉಪಸರ್ಗ –** ಮೂಲ ಪದಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ಅಥವಾ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುವ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಸರ್ಗ(ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಯ)ಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ. - ಪದ 'ಹಾರ' ಅಂದರೆ ಸೋಲು ಎಂದರ್ಥ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಮೂಲಕ, ವಿವಿಧ ಅರ್ಥಗಳ ಪದಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ –

1. ಪ್ರ+ಹಾರ=ಪ್ರಹಾರ, ೨. ಸಮ್+ಹಾರ=ಸಂಹಾರ (ವಿನಾಶ), ೩. ವಿ+ಹಾರ=ವಿಹಾರ (ಅಲೆದಾಟ).

ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು 22 ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿವೆ - ಪ್ರ, ಪರಾ, ಅಪ, ಸಮ್, ಅನು, ಅವ, ನಿಸ್, ನಿರ್, ದುಸ್, ದುರ್, ವಿ, ಆಙ್, ನಿ, ಅಧಿ, ಅಪಿ, ಅತಿ, ಸು, ಉತ್, ಅಭಿ, ಪ್ರತಿ, ಪರಿ, ಉಪ.

- **ಕಠೋರ-ಮೃದು ವ್ಯಂಜನಗಳು ಮತ್ತು ಅನುನಾಸಿಕಗಳು –**

ಕಠೋರ ವ್ಯಂಜನಗಳು		ಮೃದು ವ್ಯಂಜನಗಳು		ಅನುನಾಸಿಕಗಳು
ಕ್	ಖ್	ಗ್	ಘ್	ಙ್
ಚ್	ಛ್	ಜ್	ಝ್	ಞ್
ಟ್	ಠ್	ಡ್	ಢ್	ಣ್
ತ್	ಥ್	ದ್	ಧ್	ನ್
ಪ್	ಫ್	ಬ್	ಭ್	ಮ್
ಶ್, ಷ್, ಸ್		ಯ್, ರ್, ಲ್, ವ್, ಹ್		ಯ್ँ, ಲ್ँ, ವ್ँ

ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತ

ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸರಳ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು (ಯಾವುದೇ ಕ್ರಿಯೆ) ಮೊದಲು ನೋಡೋಣ. ಇದನ್ನು ಧಾತು ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಧಾತುರೂಪವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 6 ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಕರ್ತೃ (ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವವರು), ನಂತರ ಕರ್ಮ (ಕರ್ತೃ ಏನು ಮಾಡಲು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ), ಕರಣ (ಯಾರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ), ಸಂಪ್ರದಾನ (ಯಾರಿಗೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ), ಅಪಾದಾನ (ವಿಭಾಗ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು), ಅಧಿಕರಣ (ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ). ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಕ್ಕೂ ಅದರ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಕ್ಯರಚನೆಯ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಮೂಲಭೂತ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ –

ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ, ಪದಗಳನ್ನು ಲಿಂಗದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ - ಪದಗಳ ರೂಪಗಳು, ಅವುಗಳ ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಅಂತಿಮ ಅಕ್ಷರದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ. ರಾಮ, ಶ್ಯಾಮ, ಅನುರಾಗ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳ ರೂಪಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಮತಿ, ಗತಿ, ರತಿ ಮತ್ತು ಜಗತ್, ಮನಸ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ರಾಮ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಪದ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನಾವು ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ.

'ಅಕಾರಂತ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ರಾಮ ಶಬ್ದ'

ವಿಭಕ್ತಿ	ಕಾರಾಕಾರ್ಥ	ಏಕವಚನ	ದ್ವಿವಚನ	ಬಹುವಚನ
ಪ್ರಥಮಾ	ಕರ್ತೃ	ರಾಮಃ	ರಾಮೌ	ರಾಮಾಃ
ದ್ವಿತೀಯಾ	ಕರ್ಮ	ರಾಮಮ್	ರಾಮೌ	ರಾಮಾನ್
ತೃತಿಯಾ	ಕರಣ	ರಾಮೇಣ	ರಾಮಾಭ್ಯಾಮ್	ರಾಮೈಃ
ಚತುರ್ಥೀ	ಸಂಪ್ರದಾನ	ರಾಮಾಯ	ರಾಮಾಭ್ಯಾಮ್	ರಾಮೇಭ್ಯಃ
ಪಂಚಮೀ	ಅಪಾದಾನ	ರಾಮಾತ್	ರಾಮಾಭ್ಯಾಮ್	ರಾಮೇಭ್ಯಃ
ಷಷ್ಠೀ	ಸಂಬಂಧ	ರಾಮಸ್ಯ	ರಾಮಯೋಃ	ರಾಮಾಣಾಮ್
ಸಪ್ತಮೀ	ಅಧಿಕರಣ	ರಾಮೇ	ರಾಮಯೋಃ	ರಾಮೇಷು
ಸಂಬೋಧನ	ಸಂಬೋಧನ	ಹೇ ರಾಮ!	ಹೇ ರಾಮೌ!	ಹೇ ರಾಮಾಃ!

ಕೆಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಧಾತುಗಳು:

1. ಗಚ್ಛತಿ – ಹೋಗುತ್ತಾನೆ
2. ಕ್ರೀಡತಿ - ಆಡುತ್ತಾನೆ
3. ಖಾದತಿ - ತಿನ್ನುತ್ತಾನ
4. ಪಠತಿ – ಓದುತಾನೆ
5. ವದತಿ - ಮಾತನಡುತ್ತಾನೆ
6. ಚಲತಿ – ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ

ಎಲ್ಲಾ ಧಾತುಗಳ ಸೂಚಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ, **'ಪಠ್ ಧಾತುವಿನ ಲಟ್ ಲಕಾರ'** (ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲದ ಕ್ರಿಯಾಪದ) ರೂಪದಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ –

ಪುರುಷ	ಏಕವಚನ	ದ್ವಿವಚನ	ಬಹುವಚನ
ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ	ಪಠತಿ	ಪಠತಃ	ಪಠಂತಿ
ಮಧ್ಯಮ ಪುರುಷ	ಪಠಸಿ	ಪಠಥಃ	ಪಠಥ
ಉತ್ತಮ ಪುರುಷ	ಪಠಾಮಿ	ಪಠಾವಃ	ಪಠಾಮಃ

ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಮೂರು ಪುರುಷ ರೂಪಗಳು (ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ, ಮಧ್ಯಮ ಪುರುಷ, ಉತ್ತಮ ಪುರುಷ) ಪ್ರಕಾರ ಇವೆ. ಬೇರೊಬ್ಬರ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ, ನಿಮ್ಮ ಬಳಕೆಗಾಗಿ ಮಧ್ಯಮ ಪುರುಷ, ತನಗಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಪುರುಷ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

1. ರಾಮಃ ಗಚ್ಛತಿ. 1. ರಾಮಃ ಪಶ್ಯತಿ. 1. ರಾಮಃ ಪಠತಿ. 1. ರಾಮಃ ವದತಿ

2. ತ್ವಂ ಗಚ್ಛಸಿ 2. ತ್ವಂ ಪಶ್ಯಸಿ 2. ತ್ವಂ ಪಠಸಿ 2. ತ್ವಂ ವದಸಿ

3. ಅಹಂ ಗಚ್ಛಾಮಿ 3. ಅಹಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ 3. ಅಹಂ ಪಠಾಮಿ 3. ಅಹಂ ವದಾಮಿ

ಎಲ್ಲಾ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು:

1. ರಾಮಃ ಗಚ್ಛತಿ (ರಾಮ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ) - ರಾಮಃ (ಪ್ರಥಮಾ - ಮಾಡುವವನು)
2. ರಾಮಃ ಗ್ರಾಮಂ ಗಚ್ಛತಿ (ರಾಮನು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ) - ಗ್ರಾಮಂ (ದ್ವಿತೀಯಾ - ಕರ್ಮ)
3. ರಾಮಃ ಕಲಮೇನ ಲಿಖತಿ (ರಾಮ ಪೆನ್ನಿನಿಂದ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ) - ಕಲಮೇನ (ತೃತಿಯಾ - ಕರಣ)
4. ರಾಮಃ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಫಲಂ ದದಾತಿ (ರಾಮನು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ) - ಕೃಷ್ಣಾಯ (ಚತುರ್ಥಿ - ಸಂಪ್ರದಾನ)
5. ರಾಮಃ ಗ್ರಾಮತ್ ಆಗಚ್ಛತಿ (ರಾಮ ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ) - ಗ್ರಾಮತ್ (ಪಂಚಮಿ - ಅಪಾದಾನ)
6. ರಾಮಸ್ಯ ಪುತ್ರಃ ಕುಶಃ(ರಾಮನ ಮಗ ಕುಶ) - ರಾಮಸ್ಯ (ಷಷ್ಠೀ - ಸಂಬಂಧ) (ಸಂಬಂಧವು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.)
7. ರಾಮಃ ವಿದ್ಯಾಲಯ ಪಠತಿ (ರಾಮ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಾನೆ). - ವಿದ್ಯಾಲಯೇ (ಸಪ್ತಮಿ - ಅಧಿಕರಣ)

|| ಮುಕ್ತಾಯ ||

ಗೀತಾ ಪರಿವಾರದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲು ಪೂರ್ವಾನುಮತಿಯ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಅನುಮತಿ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ consent@learngeeta.com ಇ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿರಿ.